

Role recenzentů – nenahraditelná, ale bohužel neviditelná...

Na jednom z nedávných jednání redakční rady bylo otevřeno téma recenzentů – jejich dostatečný počet a odborná kvalita jsou zcela zásadní pro každý časopis, pokud si chce budovat nebo udržovat pověst odbornou komunitou respektovaného periodika [1–3] – bez ohledu na to, v jaké „lize“ (z pohledu velikosti impakt faktoru) se aktuálně nachází. Ostatně je to právě průkazná existence kvalitního recenzního řízení, kterými se „dobré“ časopisy odlišují od těch tzv. predátorských. Přestože je recenzní řízení základním předpokladem publikování výsledků vědecké práce, práce recenzentů je obvykle navenek anonymní, prakticky neviditelná, časově značně náročná a nehonoraná, v neposlední řadě někdy autory vnímaná jako nástroj kritiky a nikoliv pomoci – jinými slovy, recenzent je vždy v pozadí, i když často významně přispěje k výsledné podobě článku a jeho citačnímu ohlasu. I proto jsme se rozhodli ve formátu editoriale a) zdůraznit význam recenzního řízení pro časopis a v širším kontextu pro celou odbornou komunitu, b) komentovat vybrané aktuální problémy, ale zejména c) využít editoriale k poděkování všem recenzentům za jejich práci, bez níž by náš (ale ani jiný) časopis nemohl existovat.

Jaké role plní recenzní řízení pro časopis, vědu, ale i pro samotné recenzenty?

1. Garance kvality – správná recenze má garantovat odbornou kvalitu a vědeckou integritu publikovaného textu, recenzenti vyhodnocují validitu, spolehlivost a relevanci příspěvků, které jsou autory odesílány do redakce se žádostí o otisk.
2. Strážce vědy – recenzenti jednají jako strážci vědeckých znalostí a vědecké metodologie, určují hodnotu, význam a přínos výsledků vědecké činnosti ještě před tím, než jsou tyto přijaty k publikaci, čímž podporují důvěryhodnost a standardy akademických časopisů.
3. Peer Validation (český ekvivalent termínu nebyl nalezen) – recenzenti poskytují vzájemné ověření výzkumné práce kritickým hodnocením metodologie, výsledků, interpretací a závěrů, čímž zachovávají přísnost a důvěryhodnost vědeckého procesu a metodiky vědy.
4. Zpětná vazba a vylepšení odborného i formálního obsahu textu pro autory – recenzenti přinášejí autorům cennou zpětnou vazbu a konstruktivní kritiku, která je vede při zlepšování srozumitelnosti, struktury a celkové kvality jejich rukopisů a podporuje kulturu neustálého zlepšování vědecké komunikace. Hlavním cílem recenze nemá být primárně kritika, ale identifikace těch částí práce, kde recenzent vidí prostor či příležitost k dalšímu odbornému anebo jazykovému vylepšení textu.
5. Identifikace chyb a nedodržování zásad správné vědecké práce – recenzenti pomáhají odhalovat chyby, nesrovnalosti a potenciální

pochybení při výzkumu, jako je plagiátorství nebo manipulace s daty, chrání tak etické standardy a autentičnost odborných publikací.

6. Šíření odborných znalostí a nových vědeckých poznatků – recenzenti přispívají k vědeckému pokroku tím, že usnadňují publikování původního výzkumu, který rozšiřuje stávající objem odborné literatury (evidence) a podporují tak rozvoj daného oboru.
7. Uznání a přínos – recenze článků v odborných vědeckých časopisech je sice dobrovolná a nehonoraná služba, ale recenzentům poskytuje možnost pracovat pro svůj obor, jeho rozvoj a v neposlední řadě získat uznání za svou odbornost a práci pro odbornou komunitu.
8. Sebevzdělávání a profesní rozvoj – zapojení do procesu vzájemného hodnocení umožňuje recenzentům zlepšit své dovednosti kritického myšlení, rozšířit svou znalostní základnu a přispět k rozvoji vědecké komunikace, což v konečném důsledku slouží širší vědecké komunitě.

Jaké jsou aktuální problémy recenzního řízení v našem časopise? Podobně jaké v jiných časopisech – nedostatek recenzentů, kvalita recenzí a (ne)dodržování termínů. Zájem „stát se recenzentem“ je mezi lékaři našeho oboru nízký. O důvodech lze jen spekulovat, s největší pravděpodobností zde hraje roli časová a odborná náročnost recenzní práce, někdy možná i mylná premisa, že recenzentem může být jen lékař z akademického prostředí či s nějakým vědeckým titulem. Nikoliv, podstatné jsou znalost tématu, klinická zkušenost dané problematiky, znalost základů metodologie vědy a v neposlední řadě schopnost formulovat své recenzní připomínky tak, aby (na)plnily základní smysl a cíl recenzního řízení – upozornění na oblasti práce, kde je prostor pro zlepšení metodologické, obsahové či jazykové části textu. Jsme přesvědčeni, že takových lékařů má náš obor dostatek, jen o nich nevíme. Recenzenti renomovaných světových časopisů jsou často lékaři, kteří jsou „jen“ špičkoví odborníci v daném tématu, bez jakýchkoliv akademických hodností či titulů. Důkladná a poctivá recenze znamená často hodiny a hodiny práce nad textem, vyhledávání recentních vědeckých zdrojů, hledání vhodných formulací pro své připomínky a komentáře tak, aby byly vnímány konstruktivně a pozitivně, aby napomohly autorovi jeho text vylepšit v maximální možné míře (pokud to primární verze textu vůbec umožňuje). Na náročnosti recenzí nemění zatím nic ani nástup AI do všech oblastí našeho profesního života, recenzní činnost samozřejmě nevyjímá. Otázky typu „může AI zásadně změnit (= zkrátit) recenzní práci...“ pokud ano, jaká je kvalita recenze? jsou přirozené

a legitimní z pohledu hledání efektivity a časové úspory jakékoliv lidské činnosti, kde se AI může uplatnit, tedy i recenzní činnosti. Průkazná data o vlivu AI na kvalitu recenze chybí, některé časopisy (např. Lancet Respiratory Medicine) ale již nyní použití AI pro recenzi zakazují [4].

Děkujeme všem **minulým i současným recenzentům** za jejich práci, za jejich službu odborné komunitě i za to, že jsou smíření s nevděčnou rolí recenzenta. Rolí, která je skryta v každém publikovaném článku, s rolí, která i když je neviditelná, je v pravém slova

smyslu zcela nenahraditelná. Nenahraditelná nejenom nástroji současné AI, ale především nenahraditelná pro náš obor, jeho rozvoj a udržení pozice ve vědeckém i akademickém prostředí.

prof. MUDr. Vladimír Černý, Ph.D., FCCM, FESAIC
předseda výboru ČSARIM a zástupce vedoucího redaktora

doc. MUDr. Jiří Málek, CSc.
vedoucí redaktor

LITERATURA

1. Peer Review Process [Internet]. last update 2024 Feb 4 [cited 2024 Jun 03]. Available from: <https://amj.amegroups.org/pages/view/peer-review-process>.

2. Cho YG, Park HA. Peer review process in medical journals. Korean J Fam Med. 2013 Nov;34(6):372-6. doi: 10.4082/kjfm.2013. 34. 6.372. Epub 2013 Nov 25. PMID: 24340158; PMCID: PMC3856278.

3. Willis LD. The Peer Review Process. Respir Care. 2024 Mar 27;69(4):492-499. doi: 10.4187/respcare.11838. PMID: 38538018; PMCID: PMC11108116.

4. Cheng K, Sun Z, Liu X, Wu H, Li C. Generative artificial intelligence is infiltrating peer review process. Crit Care. 2024 May 7;28(1):149. doi: 10.1186/s13054-024-04933-z. PMID: 38715069; PMCID: PMC11077838.